

ANALIZA GRAMATICALĂ A CONSTRUCȚIILOR CIRCUMSTANȚIALE

Luminița CHIOREAN

Abstract

The paper presents a semantic, formal and functional description of the exceptive, concessive, temporal, relative and modal constructions that include distinct syntactic positions. From the heterogeneous character of this type of circumstance construction, corresponding to the surface structure follows the difficulty and often the confusion of its grammatical analysis.

The comparative constructions make up a special paragraph through the recording as a peculiarity of the semantic and functional relation defined stylistically by means of the comparison. Among the existing types, the comparison "image" and the comparison "paradigm" impose themselves as object of research.

Without pretending to be a pioneer in the grammatical analysis of these constructions, I present the (scientific) solutions relevant to the morphological and syntactical structure of the present-day Romanian language.

0. Introducere

Lucrarea propune o descriere semantică, formală și funcțională a construcțiilor exceptive, concesive, temporale, relative și modale care înglobează poziții sintactice distincte. Din caracterul eterogen al acestui tip de construcții circumstanțiale, corespunzătoare structurii de suprafață, decurge dificultatea și adeseori confuzia analizei gramaticale.

Construcțiile comparative constituie un paragraf aparte prin înregistrarea ca particularitate a relației semantico-funcționale, definită stilistic prin comparație. Dintre tipurile existente, comparația „image” și comparația „paradigmă” se impun ca obiect al cercetării.

Fără a avea pretenția descoperirii ineditului în analiza gramaticală a acestor construcții, consemnez soluții lingvistice relevante pentru structura morfosintactică a limbii române actuale. În acest demers, de uzanță vor fi descriptorii relaționali reclamați de sintagmică și de sintaxa limbii.

1. Descriptori

1.1. De/dinspre sintaxă

Din accepțiunile date termenului sintaxă [1], optăm pentru ansamblul regulilor privitoare la îmbinarea cuvintelor și relațiile dintre ele, în propoziții și fraze [2]. Dacă sintaxei tradiționale i se reproșează logismul, semanticismul, servilitatea față de modelul limbilor clasice, sintaxa modernă [3] (sintaxa transformațională) renunță la modelul clasic, delimitând rolul elementului semantic și al aprecierii subiective și formulând definiții în termeni formali (ce includ particularitățile de expresie).

1.2. Sintagma

Din clasificările referitoare la tipurile de relații[4], reținem :

- clasificarea lui L. Bloomfield, generată de criteriul distribuțional, prezintă relații de tip: *coordonativ*, *subordonativ* și *exocentric*, argumentând prin distribuția relațională: similară vs. diferită;
- *tipurile de dependență* existente între termenii oricărei relații sintactice, impuse de L. Hjelmslev

[1967]: *determinare* (dependență unilaterală obligatorie), *interdependență* (dependență bilaterală obligatorie), respectiv *constelație* (dependență facultativă);

- distincția riguroasă între „sintagmă” și „îmbinare de cuvinte” făcută de unii lingviști sovietici: sintagma este, în opinia lor, o *noțiune* mai mult *semantică* (și mai puțin sintactică);
- opțiunea lingvisticii americane descriptive pentru interpretarea relațiilor sintactice din interiorul propoziției ca *îmbinări de constituenți*.
- *Gramatica Academiei* propune definiția : „*Cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic este **îmbinarea de cuvinte**, constituită din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin. Nu poate apărea de sine stătătoare, este lipsită de predicatie și nu poate constitui o unitate de comunicare decât prin încadrarea ei într-o propoziție.*” [5]. Definiția dată sintagmei cunoaște variantele:
 - sintagma impune situațiile de *silabă* (cea mai mică sintagmă) și *cuvânt* (sintagmă minimală în care termenii sintagmei sunt morfemele);
 - în limbă, totul se reduce la *sintagme* și *termeni de sintagmă*.
- Subordonând sintaxa *sintagmaticii*, Ferdinand de Saussure [1998] caracterizează sintagma ca o *reuniune de două sau mai multe unități lingvistice consecutive*. Așadar noțiunea de sintagmă este aplicată nu numai cuvintelor, ci și grupurilor de cuvinte.
 - Din opiniile lingviștilor români, pentru definirea sintagmei reținem aspectele:
 - *grup de două părți de propoziție în raport de subordonare* [Stati,1972];
 - *două sau mai multe cuvinte, cu sens unitar, aflate într-un raport de subordonare* [Bulgăr, 1995];
 - *grup de două cuvinte sintactice dintr-o propoziție, legate între ele semantic și gramatical, în cadrul unui raport de subordonare* [Constantinescu-Dobridor, 1997]-care dau aceeași imagine, adică un grup subordonativ constituit pe „fundament semantic”.
- Pentru D.D. Drașoveanu [1997:39], sintagma (relația împreună cu cei doi termeni ai ei) constituie unitatea relațională, minimală și maximală a *nivelului sintagmic* (cel de-al treilea nivel, alături de nivelurile fonetic și lexical), opinie la care subscriu și alți reprezentanți ai Școlii lingvistice clujene : G. G. Neamțu [1999], Carmen Vlad [1994], G. Gruică [1981], Șt. Hazy [1997].

Notă. Pledăm pentru considerarea sintagmei ca *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcții gramaticale, propoziții) și relația dintre ei*. Or, prin natura semantică, sintagma va fi judecată prin natura ei *dihotomică*: va avea un plan al expresiei (forma), respectiv altul al conținutului (sensurile: denotativ+/- conotații).

1. 3. Nivel sintagmic

1.3.1. Sintagmica [6], termen derivat de la sintagmă, categorie superioară propoziției, în sensul generos al acoperirii comunicării raportate atât la construcția enunțului, frază/ propoziție, cât și la sintagma propriu-zisă [7], probează, validează și numește rostul conectivelor în mesaj.

Ca orice termen lingvistic, *sintagma reține printr-o natură dibotomică exprimată în conținut și expresie, ipostaze inerente funcționării mesajului, activării sensului textual*. La nivelul sintagmic se petrece „armonia” textuală între sensul relațional, activ în conținut, și flectivul de relație sau /și conectivul, prezent în expresie.

Exemple: (a) Sintagma eminesciană „**vecinicul ieri**” activează sensul +*temporalitate* reclamat de prezența adverbului substantivat „*ieri*”, fapt explicat prin relația de subordonare a adjectivului « vecinic » față de substantiv, căruia prin topica inversă îi substituie morfemul definirii hotărâte (articolul hotărât enclitic) *-(u)l*, informație relațională activă grație acestui flectiv de relație.

(b) Sintagma evidențiată din versurile: „[...] *când orele se-nverzeau ca smaraltele, / ne bronzam la lumina dragostei noastre*” (NS, *La-nceputul serilor*, I/127) propune un sens comparativ cerut spre complinire de prezența nominalului temporal „*orele*”. Astfel se remarcă sensul +*temporalitate* asociat verdelui „*de smarald*”, comparație ce reclamă timpul „*dragostei noastre*”. De aici sintagma comparativă „*ca smaraltele*” solicită sensul special +*temporalitate sentimentală* (poetic propulsând o *simptomatologie temporală*).

(c) În acest de-al treilea exemplu, propunem sintagma dublată semantic prin activitatea modalizatorilor *chiar*, respectiv *decât*, care anunță stilistic sublinierea comparativului ce numește imaginea invadatoare peste timp, o reinstaurare a percepției: reprezentarea are loc cu certitudine și mai rapid decât perceperea timpului, aici, constrâns prin compresie într-un anume topos: trupul cuvântului e locuit de timp. Sensul comparativului *temporal* pălește în fața imaginarului concret, având loc o inversiune a realelor de comparat, încât termenul pertinent din comparație e *lumea*, și nu *timpul*: „*Se arăta fulgerător o lume / Mai repede chiar decât timpul literei A*” (NS, *Contemplare*, OC, I/ 183).

Dacă în primele două exemple, sensul +*temporalitate* se manifestă cu acuitate, fiind complinirea termenilor lingvistici, semantic înscriși în același câmp lexical al timpului: *ieri*, *orele*, în ultimul exemplu, are loc o substituie: un imaginar incendiar va instaura sensul *-temporalitate*. Spre pătrunderea acestor mecanisme desfășurate la nivelul sintagmicii, absolut necesare interpretării discursului, îndeosebi beletristic, întreprindem un studiu teoretic asupra sensului relațional.

1.3.2. Sens relațional vs. nerelațional

Acceptăm enunțul drept „mărturie” a textului [van Dijk, apud Vlad, 1994:50] sau „structură textual-discursivă nucleară” [Vlad, 1994:51]. În distincția relațional vs. nerelațional, se propun accepțiile:

1.3.2.1. Noțional/ relațional este distincția performativ explicată printr-un raport realizat între substantivele [8] din câmpul lexical al *temporalității* [9] și locuțiunea conjuncțională *în timp ce*, în analiza cărora se constată drept notă comună *temporalitatea*, iar ca notă distinctă se sesizează modul de operare al sensului *temporal*, și anume: substantivul organizează *temporalitatea* noțional, iar locuțiunea conjuncțională, relațional, dezvoltând sensul temporal prin raportare la acțiune, ca sugestie a circumstanței. În planul limbii, operăm cu sensuri noționale, respectiv relaționale [10]. În demersul nostru, de interes sunt sensurile relaționale.

1.3.2.2. Relațional vs. circumstanțial

Din semantica adverbului, reținem distincția la nivelul clasei lexico-gramaticale: adverbul de mod preia față de verb comportamentul adjectivului raportat la determinatul substantival (*citește corect* devine +*corectitudine* a acțiunii de *a citi* ș.a.m.d.), pe când sensurile adverbilor de loc și de timp, neputând fi asimilate nici uneia din categoriile de sensuri deja „înscrise”, sunt numite **sensuri circumstanțiale**, care sunt sensuri relaționale creatoare de sintagme pe baza antinomiei (acțiune vs. autor; raport comparativ între funcții sintactice echivalente, valide contextual în structuri diferite: de suprafață, respectiv de adâncime). Purtătorii sensurilor relaționale sunt conectivele și morfemele [11], numite **relatem** sau **gramatem**.

1.3.3. Sintagmica joncțională [12]. Relația prin conective

Discursul, construcție simplă vs. complexă, devine funcțional datorită relației sintagmatiche interlexematice, care constă în solidaritatea dintre un sens relațional și un relatem [13].

Relația interlexematică este cea care călăuzește, îndrumă „citirea” mesajului la nivelul construcției circumstanțiale. În funcție de eficiența acesteia, se prezintă structura de apel, care materializează echilibrul dintre expresie și conținut, instituind astfel nivelul sintagmic ca entitate activă alături de celelalte niveluri ale limbii.

1.3.3.1. Sens vectorial vs. scalar

Se observă activitatea sensului temporal redat prin substantiv, față de „amortizarea”, alteori „mocnirea” sensului la nivelul locuțiunii conjuncționale *în timp ce*, în care substantivul *timp* nu mai este +*dinamic*, +*activ*, ci primește trăsătura –*activ* sinonimă cu +*inert* [14]. Fără a fi dezgolit de sens, substantivalul prezent la nivelul locuțiunii impune sensul +*temporalitate* acesteia, echivalând-o cu adverbul de timp *atunci*, ce reclamă corelativul *când* etc. În acest context, numim **vectorial**, sensul noțional, respectiv **scalar** [Chiorean, *Annales Universitatis*, 2002:28] sensul relațional.

Exemple: **Când** o auzea, [atunci] îi venea să plece. (sens vectorial +*temporalitate*)
Era **când** în car, **când** pe drum. (sens scalar, –*temporalitate*)

1.3.3.2. „Nota-sens” a comparativului de superioritate a adverbului, având funcție sintactică de nume predicativ al unui predicat nominal impersonal incomplet în structura de profunzime, impune complinirea semantică a discursului printr-o construcție comparativă.

Exemple: Mai bine să-l întrebi **decât** să faci ce te taie capul.
Mai bine bea apă **decât** vin.

1.3.3.3. **Emfaza**. În cadrul clasei lexico-gramaticale a adverbului există o categorie de adverbe cu valoare emfatică sau adverbe de modalizare emfatică, numite și **modalizatori** (modalizează sau subliniază prin sensul relațional o construcție circumstanțială).

Modalizatorii emfatici [15] au un conținut (sens) abstract, deseori desemantizați, adică au sens scalar, semantismul lor putându-se sublinia doar în funcție de context, de sintagmele care-i înglobează. Modalizatorii emfatici cunosc o distribuție vastă atât la nivelul clasei adverbiale, cât și al celorlalte clase lexico-gramaticale. Putem argumenta varietatea combinatorie cu : substantiv (*doar* lucrarea); adjectiv (*cam* zgâtie / *numai* zgâlbie); pronume (*și* noi); numeral (*în jur de* treizeci); verb (*tot* *mai* vine); adverb (*tot* *aici*) etc.

Deschidem o listă posibilă în inventarierea și clasificarea modalizatorilor emfatici, după criteriul sensului relațional :

- subliniere, evidențiere, întărire: *chiar, mai, și, taman, tocmai* etc;
- restricție, limitare: *doar, numai* etc. ori excepția: *decât* etc;
- restrictiv manifestat simultan cu concesiia: *barem, cel puțin, înaintea, măcar, totuși,*

chiar, și etc;

- opțiune, modalitate: *îndeosebi, în special, mai ales* etc;
- temporalitate conexă cu diferite semne indiciale funcționale în context: *abia, de-abia, de (scalar), și, taman, tocmai* etc.;
- cumul: *și, mai, încă* etc.;
- repetare a acțiunii, continuitate, perenitate: *mai, încă, tot* etc.;
- accentuare a aspectului / comportamentului negativ al acțiunii / actantului: *nicăi*;
- ierarhie, ordonare, clasificare: *în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, întâi, înainte de toate* etc.;
- aproximație cantitativă / calitativă: *aproape, peste, cam, în jur de, circa, aproximativ* etc.;
- apozitiv, explicativ, lămurire, așa-numitele apozeme: *adică, (și) anume, bunăoară, de exemplu, alias, cu alte cuvinte, mai bine-zis, mai precis* etc.;
- conclusiv: *așadar, deci, în concluzie, la urma urmei, prin urmare* etc.;
- proximitate: *aproape, cât pe ce, gata-gata, mai, mai - mai* etc.;
- dubiu, nehotărâre: *oare* etc.;
- cauzal ori temporal: *de* (scalar)
- comparație: *ca, asemenea, precum*;
- morfeme comparative (formanți): *mai, tot atât, la fel, tot așa, cel mai puțin, foarte, prea* etc.

Lista poate fi completată cu adverbele corelative [16]: *atunci...când; așa...cum; acolo...unde; atât...cât; cu cât...cu atât; pe cât...pe atât; de câte ori...de atâtea ori* etc.

Modalizatorii cu sens relațional, deci tot conective (relateme), interesează la nivelul construcțiilor circumstanțiale, deoarece impun semantica acestora. Vom avea anume funcții sintactice (subiect, complement obiect direct, adjunct verbal conotativ [17], complement obiect indirect etc.) în construcții exceptive, comparative etc.

2. Construcții circumstanțiale. Descrierea semantică, formală și funcțională

2.1. Descriere semantică

Reamintim opțiunea noastră pentru definirea sintagmei: *unitatea semantico-sintactică formată din doi termeni și relația interlexematică. Din punct de vedere semantic, sintagma va fi judecată prin natura ei duală: expresie (formă) vs. conținut (sensuri: denotativ+/- conotații).*

În combinarea sintactică trebuie să fie compatibilitate semantică între termenii de referință. În raport cu primul termen, termenul asociat surprinde printr-o dublă funcție semiotică, anume: identificarea și diferențierea sau ineditul. Cuvintele ce se abat de la regula enunțată pot fi asociate unor abateri, precum: pleonasmul, apozitia [18] sau, stilistic, repetiția. Excepția există totuși în discursul beletristic: termenii incompatibil semantic, prin funcția conotativă, promovează expresia stilistică: asociații eufonice, compoziții iterative, ca în exemplul: „*Și-am zis verde de albastru / mă doare un cal măiastru / Și-am zis pară de un măr / minciună de adevăr*” (NS, *Frunză verde de albastru*, OC, I/ 274), unde straniul conexiunilor semantice răstoarnă sensul noțional comun, căci matricea stilistică e controlată de ludic.

Privit sub raportul sensului, un cuvânt, independent sau dependent de context, poate să își piardă sensul, printr-un procedeu de desemantizare totală sau parțială, să-și schimbe sau să-și îmbogățească sensurile printr-o extensie semantică (devenind: auxiliar lexical sau gramatical), procese ce au consecințe de natură sintactică, fie în structura construcției, fie în analiza gramaticală [19]. Diferitelor sensuri ale aceluiași cuvânt le corespund construcții sintactice diferite sub raport relațional și funcțional, organizarea structurală distinctă constituind modalitatea de actualizare a fiecărui sens în parte [20].

Sintagma se definește ca unitatea dintre *sensul relațional* (conținut), *flectivul de relație* sau *relatemul* (expresie, organizator relațional al ideii, fundamental în numirea relației sintagmice interlexematice) și *conectivul*, pledând pentru constituirea nivelului sintagmic al limbii (lexem-relație-lexem)[Drașoveanu, 1997:21-39], unde este receptată *relația*, creatorul valorii de termen a lexemelor.

Analiza sintagmei se poate face din două perspective: organizarea lineară (termen+ relație + termen) și cea a planurilor conținut / expresie. Din perspectiva linearității, o problemă o constituie (în anumite situații) identificarea relației (coordonantă: *Va pleca mâine și poimâine.* vs. subordonantă: *cartea prietenului*) și disocierea acesteia de un anumit termen, proces ce comportă:

(1) învingerea aderenței dintre relația subordonantă și termenul subordonat, când relația subordonantă este un flectiv aglutinat (*prietenului*);

(2) scăderea flectivului de relație din structura lexemului care se află pe poziția de termen subordonat;

(3) acceptarea termenului subordonat, singura realitate lingvistică rămasă după această scădere. Pentru susținerea celui de-al doilea punct de vedere enunțat (conținut/ expresie), vom propune două exemple.

Exemplul 1. În sintagma subordonativă *carte de citire*, secționăm trei segmente, la nivelul expresiei (a, b, c) și cinci, la nivelul conținutului(a, b, c, d, e):

a. expresia lexemului → <i>carte</i>	sensurile lexemului (<i>propriu, secundar, figurat</i>) → <i>carte</i>
b. expresia relației subordonante → <i>de</i>	sens relațional al relatemului → <i>de</i>
c. expresia lexemului → <i>citire</i>	sensurile lexemului (<i>propriu, figurat</i>) → <i>citire</i>
d. expresia termenului regent → <i>0</i>	sensul regentului → <i>identificare</i>
e. expresia termenului subordonat → <i>0</i>	sensul subordonatului → <i>particularizare</i>

Exemplul 2. [*Cuvintele și lucrurile sunt totuna*] și ele **nu** pot fi dezîmbrățișate **decât prin semnul amândurora**. [NS, *Scrisorile de dragoste ...*, FP, 32]

În acest exemplu: la nivelul sintagmei adverbul de negație **nu** angajează un sens relațional corelativ cu adverbul restrictiv **decât** pentru a susține construcția exceptivă: **decât prin semnul amândurora, subordonată verbului nu pot**. Aici, interesează segmentul **prin semnul** ca termen subordonat verbului infinitiv (*a fi dezîmbrățișate*), un pasiv ce nu-și trădează agentul. Dacă în locul conectivului **prin**, activator al sensului instrumental propus termenilor **prin semn**, ar fi fost înscris conectivul **de**, atunci agentul ar fi fost desemnat prin termenii **de semn**. În cazul exemplului dat, construcția **decât prin semn** primește funcția de complement circumstanțial instrumental în construcția exceptivă declanșată de corelativele restrictive (exceptive) **nu...decât...** E o construcție semantică dublantă: se inițiază atât sensul +*excepție* relevat prin expresia relației subordonative lansată de sintagma: **nu pot...decât...**, cât și sensul +*instrumentalitate* propus de relația: (a) **fi dezîmbrățișate ...prin semn**.

În consecință, **semantica circumstanței** (+*comparație*, +*excepție*, + *concesie*, +*relație*, +*condiție* +*temporalitate*, +*modalitate*) este **dublata de o semantică încrucișată**, activată de structura inserată în construcția circumstanțială, ca în exemplul 3.

2.2. Descriere formală

Pentru a susține acest aspect, apelăm la contexte diagnostice reprezentative în planul expresiei spre exemplificarea construcției circumstanțiale:

- a) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul comparativ **ca** (+/- combinație cu **decât**):
- #vb.pred. tranz+ *ca* +subst/pron#
 - #vb.cop(fm neg+ *decât ca* +pron#
 - #vb.pred.+ *ca* +subst/adj#
- b) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul comparativ **decât** :

- # vb. tranz+adj (grd comp de sup/inf)+ *decât* +subst/pron#
- #adj. (comp de sup)+vb.pred. tranz/intranz+subst+ *decât* +subst/pron#
- #adj. (comp de sup)+vb.cop+subst/adj(Np)+ *decât* +subst/pron/adj#

Observație: Np= subst, *decât* va selecta tot un subst

- #vb.cop. (fm neg)+ *decât* +subst/pron/adj#
 - #vb pred/fm neg)+/- pron pers(Ci/Cd)+ *decât* +subst/pron/adj#
 - #pron. (Ci/ Cd)+vb. Pred.+subst.+ *decât* +subst.#
- c) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul exceptiv, restrictiv ***decât*** :
- #vb. pred (in)tranz + *decât* + nominal#
- d) Contexte diagnostice ce includ modalizatorii condițional-exceptivi ***doar/ numai***:
- # *doar* +subst/adj participial+vb#
- e) Contexte diagnostice ce includ modalizatorul de întărire ***chiar***:
- # *chiar* +subst/adj+vb#
- f) Contexte diagnostice ce includ modalizatorii condițional-exceptivi ***doar/ numai***:
- # *doar* +subst/adj participial+vb#
- g) Contexte diagnostice ce includ relatemele temporale sau relative ***de***:
- # vb. pred. + *de* + adj./subst#
 - # *de* + adj. + P n/ Pv#

2.3. Descriere funcțională

În descrierea funcțională a construcțiilor circumstanțiale, se va ține cont de modalitatea receptării semanticii contextuale: semantica circumstanței ***complinită*** cu semantica structurii conținute la nivelul construcției, ***o semantică încrucișată*** (ca în exemplul 3/2.1.), nu una lineară sau simultană (exemplele 1-2/2.1.), modalitate comună, frecvent angajată în definirea discursului, mai cu seamă a celui colocvial. Astfel argumentăm dublarea descrierii funcționale de cea semantică, susținută, la nivelul discursului poetic, și de elemente naratologice (ce vor fi comentate într-o descriere stilistică a construcțiilor circumstanțiale, subiect al unui articol ulterior, cu exemplificare pe discursul poetic stănescian).

Din cele două fenomenalizări prezente la nivelul construcției gramaticale hibride (construcția circumstanțială), primează sensul și funcția sintagmei de suprafață. Semantica și funcția circumstanțială, ca însemne ale structurii de adâncime, generează matricea noii structuri dominante. În exemplul 3/2.1., remarcăm modalitatea de salvare a *fenotipului* prin *genotip*: +*instrumentalitate* prin +*circumstanță exceptivă*, pledoarie pentru dominanța stilistică a discursului. În fenomenologia poemului, ***semmul*** devine imaginea sensibilă la care apelează cunoașterea. De aici, posibilitatea generării unui *imaginar al semmului* în simultaneitate cu realul.

Sintagma nu este o construcție fixă. Termenii pot schimba, mai ales în planul expresiei, sintagma de bază. Variabilitatea este însușirea unui termen participant la constituirea sintagmei de a accesa una (variabilitate unilaterală) sau mai multe (variabilitate bilaterală) din formele sale paradigmatic, fără să schimbe valoarea sintagmei, natura raportului pe care aceasta îl exprimă. În planul sintagmic particularizat prin construcția circumstanțială, variabilitatea este manifestă la nivelul conectorilor: există o variabilă semantică dublantă (corespunzătoare variabilității bilaterale), de care trebuie să ținem seama în analiza gramaticală a construcției hibride cu un cumul semantic. Propunem ca aspectul variabilității din planul sintagmic prezent la nivelul construcțiilor gramaticale complexe sau hibride semantic activate de relateme (conectiv) să se numească **variabilitate relațională simultană**, aspect diferit, dar în același timp ar putea corespunde variabilității concomitente active la nivelul construcțiilor simple, nu hibride semantic, prin care fiecărei forme din seria determinatului îi corespunde o formă din seria

determinantului. Aceasta se opune variabilității independente: variația termenilor unei serii nu depinde de felul cum variază termenii celeilalte serii.

Confirmarea sau infirmarea afirmației „*verb + adjectiv = sintagmă inexistentă*” [Drașoveanu: 1999] este o problemă de mare importanță prin implicațiile și consecințele ei asupra acceptării sau neacceptării verbelor de relație (copulative); asupra acceptării sau nu a predicatului nominal, cu repercusiuni privind încadrarea verbului *a fi* asemantific și a numelui predicativ; asupra inventarului de valențe al substantivului și al pronumelui, când acestea sunt în N_1 și Ac_1 .

Acordându-se în ipostaza de nume predicativ, de atribut sau de adjunct verbal conotativ cu un nominal sau substitut al acestuia, adjectivul exclude orice legătură cu verbul (verbul *a fi* nu este verb de relație). Structura „*substantiv / pronume + a fi + adjectiv*” nu este cu nimic deosebită de structura „*substantiv + verb predicativ + adjectiv*”, ci se cuprinde în aceasta din urmă, *a fi* ocupând în schema structurală exact aceeași poziție ca oricare verb: subordonat, atât el, cât și adjectivul, substantivului, fiecare cu propriu-i acord. „*Verbul a fi – nici cel însoțit de nume predicativ și ca el, nici un alt verb, inclusiv verbele devenirii/ nondevenirii, nu este copulativ, nu reprezintă un fapt de limbă relațional*” [Drașoveanu, 1997:145].

G. G. Neamțu [1999:64] susține clasa relatemelor verbale, oferind exemple relevante în acest sens. În unul din exemple, argumentează că un complement nu determină un predicat, fie el și nominal, ci verbe, adjective, adverbe, toate unități lexico-gramaticale și nu sintactice. În urma schemei „*verb copulativ + adjectiv (nume predicativ)*”, ca determinante externe, pot apărea circumstanțialele. Chiar și în predicatul nominal de tipul „*verb copulativ + adjectiv (nume predicativ)*” în care numele predicativ are complemente, copulativul poate apărea ca termen regent pentru circumstanțiale:

El fusese atent de ziua mea.
↑ ← ← ← ↓

La această opinie subscriem și noi.

Exemplu: *Cuvântul e ca un plug* [subțire]. Între nominalul subiect *cuvântul* și conotația *un plug* se înregistrează funcția de adjunct verbal primar (= nume predicativ) datorită relatemului copulativ *este*. În acest exemplu, verbul *a fi* nu are nici unul din sensurile denotative (propriu: *a exista, a se afla* etc, nici secundare: *a dura, a se întâmpla, a se desfășura* etc.) sau vreo conotație. Verbul *a fi* are sensul scalar +*instrument gramatical: copulă*. Prin acordarea atenției cuvenite descrierii semantice, acceptăm funcția de nume predicativ(adjunct verbal primar) a unui termen lingvistic (parte de vorbire sau sintagmă) aflat în **relație conotativă**, de obicei, cu un nominal. Susținem relația conotativă prin însușirea cu care este investit nominalul regent prin medierea copulei (verbe inventariate în clasa relatemelor verbale). Prin elidarea copulei construcția menționată devine: *cuvântul (+/ -ca) un plug*.

În structuri de tipul: *la noi (când / astfel) e bine / e rău / e greu* „se acceptă copulativul ca regent deoarece adverbul de mod nu poate fi complinit de determinante circumstanțiale de loc și de timp”. [Neamțu:1999]

Construcțiile cu adjunct verbal conotativ [Chiorean, *Studia*, 1999:19-25] o dublă relație: subordonarea, în planul expresiei, o relație de natură sintactică, respectiv relația conotativă, de natură semantică, prezentă în planul conținutului, din care se solicită sensul conotativ, în detrimentul celor denotative (propriu și secundar). O asemenea construcție ca structură de suprafață inserată într-o structură de adâncime de natură circumstanțială presupune analiza a două sintagme binare.

Exemplu: „și mie îmi lasă **ca amintire** doar versul/ și cuvântul aurit...” (NS, Nod 28, OC, II/259)

(1) *lasă ca amintire* // (2) *versul și cuvântul[...]* **ca amintire**

(1) **a.** Expresia lexemului → *lasă* sensurile lexemului (*secundar, figurat*) → *lasă*

b. expresia relatemului → *ca* sens relațional → *ca*

c. expresia lexemului → <i>amintire</i>	sensurile lexemului(<i>propriu, figurat</i>) → <i>amintire</i>
d. expresia termenului regent → 0	sensul regentului → <i>proces(a oferi, a dărui)</i>
e. expresia termenului subordonat → 0	sensul subordonatului → + <i>circumstanță comparativă</i>
(2)a. expresia lexemelor → <i>vers, cuvânt</i>	sensurile lexemului (<i>secundar, figurat</i>)→ <i>lasă</i>
b. expresia relatemelor → <i>și / ca</i>	sens relațional → <i>și(copulativ)/ ca (comparativ)</i>
c. expresia lexemului → <i>amintire</i>	sensurile lexemului(<i>propriu, figurat</i>) → <i>amintire</i>
d. expresia termenului regent → 0	sensul regentului → <i>substituire identitară, ipostaziere</i>
e. expresia subordonatului → 0	sensul subordonatului → <i>conotativ: +reinstaurarea realului, -uitare</i>

Notă. Se remarcă o variabilitate semantică dictată la nivelul sensului termenului subordonat: *amintire* din sintagma comparativă inițiată de relatemul *ca*. În acest context, aflăm funcția de **adjunct verbal conotativ comparativ** sau **element predicativ suplimentar comparativ**, funcție coroborată după modelele prezentate de G.G. Neamțu [1999:37]. Astfel, în exemplul: *Mașina mergea ca nouă*, segmentul evidențiat este *Eps comparativ*, având ca regent un substantiv cu funcție de subiect, subordonare realizată în preajma unui verb predicativ.

Când raportarea logică a celui de-al doilea termen se face la un prim termen cu orice funcție sintactică în afară de subiect, repetându-l funcțional, inclusiv modul de construcție, această de-a doua funcție sintactică este *în construcție comparativă*.

În exemplul: *Ți s-a-ntâmplat s-ascuți mai repede de sentiment decât de rațiune?* - segmentul subliniat comportă funcția sintactică de complement obiect indirect în construcție comparativă. Felul funcției în construcție comparativă se recunoaște după funcția primului termen (*de sentiment*), cel care se compară, iar cel de-al doilea termen (*de rațiune*) îl repetă funcțional. Trăsătura *în construcție comparativă* este dată de prezența relatemelor de comparație – conectivele: *ca, decât, cât*.

La nivelul sintagmic, în categoria sintagmicii joncționale circumstanțiale, funcțional, pot fi înregistrate următoarele variante:

2.3.1. Sintagmica opozițională, antitetică sau comparativă:

„Prin comparație, se înțelege operația de alăturare a două sau mai multe obiecte cu scopul de a stabili asemănările și deosebiriile dintre ele. Constatarea asemănărilor și deosebirilor dintre obiecte are ca premisă obiectivă existența unor însușiri comune obiectelor, inerente sau atribuite, prezente în măsură egală sau diferită la două sau mai multe obiecte.” [G.G.Neamțu,1999:463]. Sintagma circumstanțială comparativă apare ca o complinire la varianta gradului comparativ, singurul ocurent cu comparația, categorie semantică a adjectivului și a adverbului în calitatea lor de „notă-sens”.

Comparativul de superioritate: *Scrie mai bine decât mine.*/ Ac₃, impus de relatemul comparativ;

Comparativul de egalitate: *Scria ca prietena ta. Nu scria decât ca noi (mine).*/Ac₃, impus prin generalizarea regimului cazual propus de relatemul comparativ. Prin urmare, nominalul sau substitutul acestuia inserat în construcție comparativă se va afla în Ac₃.

Comparativul de inferioritate: *Scria mai puțin corect decât tine.* /Ac₃

Observație. Sesizăm absența gradelor ce nu-s ocurente cu comparația: pozitivul și superlativul. Categoria comparației poate fi descrisă și analizată din două puncte de vedere: *logic*, stabilind în fiecare construcție comparativă elementele reale care se compară și însușirea care permite comparația [21]; respectiv, *semantico-sintactic*, stabilind termenul de comparație, inclusiv funcția acestuia și termenul comparat, inclusiv funcția acestuia. În plan *semantico-sintactic* (și în analiza gramaticală), elementele comparate *logic* se suprapun termenilor comparați, dar nu obligatoriu. În exemplul: *Adultul cântă ca-n tinerețe* – *logic*, se compară *adultul* cu *adultul*; *semantic*, se compară: +*temporalitate actuală: maturitate* cu +*temporalitate „consumată”*: *tinerețe, adolescență*.

Termenul *maturitate* fiind dedus din context (*vârsta psihologică circumscrisă adultului*). Întrucât în gramatică operăm cu termeni și funcții, nu cu obiecte, analiza gramaticală se interesează de termenii aflați în comparație, mai exact de cel de-al doilea, care este totdeauna subordonat și însoțit de conectiv relațional: *ca, decât, cât, din (dintre)*, ca semn explicit al comparației. Fenomenalizările comparației la nivelul expresiei diferă atât în privința realizărilor celor doi termeni ai comparației și a corespondenței/ noncorespondenței cu elementele comparate în mod real, cât și la nivelul exprimării însușirilor în baza cărora se realizează comparațiile (adjective, adverbe, verbe), prezente implicit sau explicit în text. De obicei, comparația nu apare în text în forma ei completă, ci într-o variantă „ergonomică” a limbii, principiu care acționează în eliminarea elementelor deduse sau subînțelese. Adesea adverbul la comparativ de egalitate, ca expresie a însușirii unei acțiuni, este omis, fiind absorbit de verb constituit ca însușire complexă fundamentală comparației: *Tururie ca mașina < Merge iute ca mașina < Merge tot așa de iute ca mașina < Merge tot așa de iute cum merge mașina.*

După natura funcției primului termen, cel care se compară, exprimat sau subînțeles, deosebim două tipuri de comparație, cu consecințe diferite în ceea ce privește interpretarea sintactică a celui de-al doilea termen. În exemplul: *Profesorul (N₁) s-a comportat ca un prieten (Ac₃)*. Nominalul subiect *profesorul* primește comparația circumstanțialului de mod comparativ *prieten*, sens + *comparație* marcat prin conectivul *ca*. Dar, indirect, se poate observa prin substituția semantică „reversibilă”, al cărei rezultat este construcția: *Prietenul[...] ca profesor.*

După termenul regent, deosebim următoarele funcții sintactice comparative:

- a. C. c. *mod comparativ*(regent= un verb, adjectiv sau adverb): *Recită ca un artist. E bună ca pâinea caldă; Se descurcă mai bine decât tine.*
- b. Np *comparativ*(regent= un substantiv sau substitut, cu funcție de subiect, subordonare realizată în prezența unui auxiliar predicativ): *Ea este ca o artistă. Dragostea lui pare aïdoma unui vis.*

Numele predicativ comparativ, prin suprimarea auxiliarului predicativ, devine un *atribut substantival (pronominal) prepozițional* în Ac₃: *o fată ca o artistă, dragostea [lui] aïdoma unui vis* etc.

Completăm funcțiile comparative cu următoarele *funcții sintactice în construcție comparativă* [22]:

- a. *atribut*: *Doctorița era o femeie mai degrabă tânără decât frumoasă (N₂).*
- b. Np: *Eram mai mult morți decât vii. (N₂) Casa era mai mult palat decât arhitectură. (N₁)*
- c. *Adjunct verbal conotativ [Eps]*: *Preferă cafeaua mai mult dulce decât amară. (Ac₂) Te credeam mai mult student decât profesor. (Ac₁) Mai bine i-ai fi zis profesor decât actor. (Avcon [Eps], N₁prodativ)*
- d. Cd: *Mai bine bea apă decât vin. L-a tratat ca pe un oaspete de seamă. Te iubește ca pe copilul lui. L-au catalogat ca pe un ratat. (toate: Ac₁) [23]*
- e. Ci : *Mi-a dat și mie cât ție. (D₁) Se ferește de tine ca de dracul. Accidental, funcția comparată poate lipsi: Se teme ca de bombe. (ultimele două: Ac₃)*
- f. C agent : *Cartea e solicitată mai mult de profesori decât de elevi. A fost bătut ca de poliție. (Ac₃)*
- g. C c. timp: *Discutau ca odinioară. (adverbul acționează în virtutea notei-sens impunând +temporalitate. De aici necesitatea de a interpreta funcția: C.c. timp în construcție comparativă) Lucrează mai bine noaptea decât ziua. (ziua, prin conversiune= adverb de timp)*
- h. C. c. loc: *Îi place mai mult la țară decât la oraș. (Ac₃) Se simte mai bine aici decât acolo.*
- j. C. c. cauză: *Mai repede se moare de sete decât de foame. A venit din obligație decât din plăcere.*
- k. C. c. scop: *M-aș duce mai degrabă după pâine decât după băutura.*
- l. C. c. condițional: *Te anunț mai degrabă în caz de reușită decât în caz de eșec.*
- m. C. c. sociativ: *Se plimbă mai mult cu câinele decât cu copiii.*

n. C. c. instrumental: *Călătorește mai mult cu trenul decât cu avionul.*

2.3.2. Sintagmica exceptivă (sau restrictivă)

Prin *excepție* se înțelege raportul sintactic de omitere, de excludere a unui element dintr-o clasă de elemente de același fel. Valoarea de excepție „are la bază un raport de opoziție realizat între complement și partea de propoziție la care se face referirea, raport asemănător cu cel existent între două construcții sintactice coordonate adversativ.” (Ciobanu, LR, 1962:172) Prin înlocuirea raportului de excepție cu un raport adversativ, complementul de excepție devine al doilea termen, negativ, al acestui raport: *N-a venit altcineva afară de tine.*

Sintactic, trebuie deosebită situația în care *decât* cu sens +*restricție* restrânge o poziție sintactică, iar cu sens +*excepție* inițiază un raport exceptiv cu nuanță cumulativă, referindu-se la o altă parte de propoziție.

O situație controversată are *decât* care exprimă excepția pe lângă o regentă care conține un comparativ: *Ce poate fi mai minunat decât să fii iubit? - subiectivă în construcție comparativă.* Includem asemenea exemple într-o *sintagmică frazală*.

Mioara Avram [2001:453] consideră subordonată (ex. dat: [...] *decât să fii iubit*) introdusă prin *decât* restrictiv, atunci când în regentă se află un comparativ (ex. dat: *mai minunat*), drept modală comparativă exprimând o comparație de tip restrictiv. „Există argumente de ordin strict gramatical care sprijină ideea interpretării unităților sintactice precedate de un *decât* restrictiv drept subiecte, nume predicative, complemente directe, indirecte ș.a., indiferent dacă termenul de referință este exprimat sau nu.” (Gruță, CL, 1976: 84) Avem astfel două situații:

a. *Termenul de referință lipsește din enunț.* Fie următoarele enunțuri: *N-am venit decât eu / N-ai venit decât tu. Eu și tu*, deși precedate de un *decât* restrictiv, sunt subiecte, deoarece: sunt în N₁, controlează acordul în număr și persoană, iar enunțul nu permite inserarea unui subiect subînțeles.

În propozițiile: *Nu te-am văzut decât pe tine / Nu ți-am dat decât ție, pe tine și ție* sunt complement obiect direct, respectiv complement obiect indirect în construcții exceptive, în cazurile Ac₁, respectiv D₁ care impun funcțiile respective (sunt anticipate de formele atone ale pronumelui personal, nefiind forme anticipative ale unui totalitar de referință subînțeles cu funcția de Cd vs.Ci).

b. *Termenul de referință este exprimat.* Fie următoarele enunțuri: *N-a venit nimeni, decât eu / N-a văzut pe nimeni, decât pe mine / N-a dat nimănui, decât mie.* Cuvintele precedate de conectiv (*decât*) sunt subiect, complement obiect direct, complement obiect indirect, printr-o relație de coordonare adversativă cu funcții similare: S, *nimeni*, Cd, *pe nimeni*, Ci, *nimănui*. Situația este argumentată de pronumele *eu, pe mine, mie* cu regim casual₁, caz cu funcționalitate maximă. Relatemul *decât*, nefiind un conectiv subordonator, este interpropozițional sau intrapropozițional și are rol jonctiv atât la nivelul propoziției, cât și al frazei. În sprijinul echivalenței „*decât = coordonator*”, G. Gruță vine cu observația că: „unitățile precedate de un *decât* conectiv au sau pot avea în față, între ele și *decât*, prepoziție sau conjuncție subordonatoare, adverbe relative, pronume relative, adevăratele cuvinte subordonatoare ale acestor unități sintactice. Un exemplu: *Nu intră nimeni, decât cine a fost chemat - Cine a fost chemat* este o subordonată subiectivă, introdusă prin pronumele relativ *cine*, iar *decât* este un simplu element coordonator între un subiect (*nimeni*) și o subiectivă (*cine a fost chemat*).” [CL, 1976:84]. Fiind întru totul de acord cu felul subordonatei, mai adăugăm: **subiectivă în construcție exceptivă.** [24]

Dintre funcțiile sintactice în sintagmica exceptivă, înregistrăm:

a. *subiect*: *Nu-i place decât apa. Nu vin decât eu.* (N₁)

„În străfundul fiecărui lucru nu există/ până la urmă **decât un cuvânt** [...] (NS, *Elogiu*, OC, I/ 222) (N₁)

- b. *Np*: Nu-i **decât un biet artist**. (N₁) Nu-i **decât frumoasă**. (N₂)
 Nu-i **decât al ei**. (pron. semiind., N₁) Nu-i **decât al nostru**. (pron. semiind., N₁)
- c. *Np comparativ în construcție exceptivă*: Nu-i **decât ca ea / mine**. (Ac₃)
- d. *Cd*: Nu-l amenință **decât pe el**. (Ac₁) Nu-și amenința **decât fiica**. (Ac₁) Iubito, tu, / viața mea despre care / nu pot striga / **decât lucruri ale trecutului**[...] (NS, *A inventa o floare*, I/329-331) (Ac₁)
- e. *Ci*: Nu-i da **decât lui**. (D₁) Nu se gândește **decât la ai lui**. (Ac₃) Nu se gândi **decât la al nostru**. (Ac₃) Nu se gândește **decât la el**. (Ac₃)
- f. *Adjunct verbal conotativ (Eps)*: Nu le ziceam **decât gaițe**. (Ac₁prodativ) Nu-l știe **decât profesor**. (Ac₁prodativ) Nu-l vroia **decât atent**. (Ac₂) Nu a venit **decât singur**. (N₂)
- g. *adjunct verbal conotativ (Eps)*: Nu a venit **decât ca prieten**. (Ac₃)
- h. *C. c. loc*: ...Cuvintele / nu au loc **decât în centrul lucrurilor**, (G₃)[25]
 numai înconjurate de lucruri. (NS, *A inventa o floare*, OC, I/ 329-331)
- i. *C. c. sociativ*: Nu merge **decât cu el**. (Ac₃)
- j. *C. c. de relație*: Nu dădea alte informații **decât despre gazetă**. (Ac₃)

Notă. În planul **sintagmic al condiției** poate fi activă **doar** poziția sintactică de adjunct verbal conotativ (element predicativ suplimentar), ca în exemplele:

Doar profesoară, o accepta. (subst, Ac₁) **Doar susținut**, putea merge. (participiu pasiv).
 Semantic, această sintagmică a condiției suplinește excepția. Prin urmare aceste cazuri le vom include în sintagmica exceptivă.

2.3.3. Sintagmică temporală

Sintagmica temporală, tributară conectivului *de*, păstrează sensul +*temporalitate* din structura de adâncime unde conectivul *de* apare pe lângă un relativ temporal: *de când*. Așadar conectivul *de* nu impune cazul₃, cum ne-am așteptat. *De* este un relatem temporal. Dăm exemple de *funcții sintactice* (existente în structura de suprafață) în construcții circumstanțiale temporale:

- a. *subiect*: Se știau de copii. (N₁)
 b. *nume predicativ*: Se știau de mici. (N₂)
 c. *c. c. timp*: Se cunoscuseră de sărbători. (Ac₃)

2.3.4. Sintagmică a concesiiei

Un singur context diagnostic verifică acest tip: structura cu *adjunct verbal primar* (sau *Np*), *singura funcție sintactică poziționată în construcția circumstanțială concesivă*: *Chiar artistă, și tot nu era mulțumit de ea*. (Np, N₁); *Chiar frumoasă și cu avere, nu și-o dorea prietenă*. (Np multiplu, N₂+Ac₃).

2.3.5. Sintagmica relativă

Construcțiile aflate în acest plan sintagmic, sunt tautologii de tipul: *De frumoasă, e frumoasă* (N₂)/*artistă* (N₁), [*numai nu știe să coase*], în care secvența evidențiată activează sensul +*relație*, deci referitor la *calități, virtuți* (*frumusețe*, respectiv *actorie*), sintactic, corespunzându-i funcția de *nume predicativ în construcție circumstanțială de relație*.

2.3.6. Sintagmica modală:

Spre a limita numărul funcțiilor cumulate, înregistrăm funcția sintactică de **complement circumstanțial consecutiv în construcția modală** în defavoarea

complementului circumstanțial de mod consecutiv, o semantică inadecvată: *modalitatea* nu are nici un punct comun cu *consecuția*. În exemplul: *Învăța de minune* (subst.,Ac3) vs. *de neîntrecut* (morfem+ supin). Există un sens cantitativ vs. calitativ subînțeles la care se raportează termenii: *minune*, respectiv *de neîntrecut*, activitate semantică dublată de *urmarea acestui fapt :... încât te minunezi / încât nu-l întrece nimeni, adică de un sens consecutiv*. Sunt două sensuri relaționale diferite anunțate la nivelul aceluiași relatem: *de* (sens scalar), de unde confuzia cumulului sintactic.

3. În concluzie, în analiza gramaticală a construcțiilor circumstanțiale, vom corobora informațiile:

- sintagma este o unitate semantico-sintactică formată din doi termeni (morfeme, cuvinte, construcții gramaticale, propoziții) și relația dintre ei;
- natura semantică a sintagmei este evidentă în dichotomia sugerată prin conținut (sens relațional) și expresie (structura formală), ipostaze inerente funcționării mesajului, activării sensului textual prin relateme;
- relatemele de interes în sintagmica circumstanțială sunt modalizatorii a căror semantică influențează sintaxa construcției;
- descrierea funcțională a sintagmicii circumstanțiale aduce în discuție analiza semantică „dublantă” (opusă celei comune, lineare), pentru care propunem termenul de variabilitate relațională simultană;
- sintagma circumstanțială comparativă apare ca o complinire la varianta gradului comparativ, singurul ocurent cu comparația, categorie semantică a adjectivului și a adverbului în calitatea lor de „notă-sens”;
- sintagma, fiind semantic o circumstanță, respectiv funcțional, o poziție sintactică, înregistrează o varietate de contexte diagnostice care, acceptând drept criteriu sensul relațional conotativ (variabilitatea relațională simultană), generează „clase” sintagmice circumstanțiale: comparative, exceptive, concesive, temporale, relative, modale și sintagmica frazală;
- studiul asupra sensului (relațional conotativ) circumstanțial și a relației interlexematice, auxiliare necesare nu numai în analiza gramaticală a structurilor sintagmice circumstanțiale, ci și în naratologia discursului beletristic, reclamă și o(ulterioară!) descriere stilistică.

NOTE

[1] „Sintaxa este partea structurii gramaticale care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în fraze. Unitățile sintaxei – care pot constitui comunicări de sine stătătoare – sunt – propoziția și fraza. Uneori se folosește termenul enunț ca termen supraordonat și nedistinct pentru propoziție și pentru frază” (GA:7). **Sintaxa** este ramura gramaticii care studiază enunțurile din punctul de vedere al raporturilor ce se stabilesc între cuvinte și propoziții; este știința raporturilor dintre cuvinte și propoziții - de aceea se vorbește de **sintaxa propoziției** și de **sintaxa frazei**. Prin enunț se înțelege comunicarea lingvistică de sine-stătătoare care, pentru a putea fi înțeleasă, nu are nevoie de completări. „Unitatea de bază a sintaxei este propoziția, cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional” [GA,1966:7].

[2] Pentru evitarea unei posibile erori terminologice, conceptul *cuvânt* primește următoarele unități fundamentale: *morfemul* (unitate minimală dotată cu sens, de obicei obiect al morfologiei) și *sintagma* (orice combinație de morfeme), obiect al sintagmaticii sau al sintaxei [Guțu-Romalo, 1973:5].

[3] În cadrul așa-numitei sintaxe moderne, se pot distinge două direcții: una analitică și alta generativă.

[4] Tipuri de relații:

(a) *Coordonarea și subordonarea*

(b) Prin *reținuere*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși nu le are. De exemplu: prepoziția cere substantivului sau pronumelui să stea în cazurile acuzativ, genitiv sau dativ (*despre colege, contra dușmanilor, grație părinților*).

Prin *acord*, regentul cere de la subordonat respectarea unor anumite categorii gramaticale pe care el însuși le are. De exemplu: substantivul cere adjectivului – atribut să aibă același gen, număr și caz ca el (*omul bun, fetelor frumoase*).

(c) Prin *aderență*, termenul regent cere numai apropierea subordonatului, fără respectarea vreunei categorii gramaticale. De exemplu: substantivul, adjectivul și verbul cer adverbilor sau interjecțiilor cu funcție de atribute sau de complemente, numai alăturarea lor, nu și categorii gramaticale (*mersul înainte, superior numericeste, cântă bine, halal prietenie!*)

[5] Mioara Avram [2001:403] reia parțial definiția dată de *Gramatica Academiei* [1966:7], și anume: îmbinarea (grupul) de cuvinte, deci sintagma, este un constituent al propoziției alcătuit din cel puțin două cuvinte cu sens lexical deplin și reprezentând cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic.

[6] Descrierea relațiilor la nivelul sintagmaticii urmează îndeaproape studiul: „*Sens relațional*” - *categoria centrală a sintagmaticii*”, de D.D. Drașoveanu [1997:21-35]

[7] Sintagma cuprinde în sfera ei grupuri de cuvinte, frecvent două, relaționate jonctiv, expresii și locuțiuni, termeni frazeologici.

[8] Prin substantiv, recurgem nu numai la clasa lexico-gramaticală a substantivului, ci și la alte cuvinte substantivizate sau cele cu valoare substantivală.

[9] Ex. *timp, vreme, temporal, temporalitate, temporar, vremelnic, vremelnicie, durată, clipă, secundă* etc.

[10] Ex. *În timp ce mergeam la ei, așlam tot soiul de lucruri*. Propoziția regentă este complinită relațional cu temporală relaționată, dirijată ca sens prin locuțiunea conjuncțională *în timp ce* sinonimă cu alte relateme: *când, pe când* etc. restricționată prin sintagma „adverb restrictiv + pronume relativ cu valoare conjuncțională” *până când* sau corelată cu adverbul, de astă dată, tot un conectiv, *atunci*: *În timp ce mergeam la ei, atunci așlam tot soiul de lucruri. / până când...până atunci* etc.

[11] Studiul citat argumentează eficient accepția termenului de morfem la nivelul structurii morfologice a limbii române [1997:23- 34].

[12] Impunerea modelului sintagmaticii joncționale a fost preluat de asemenea de la D. D. Drașoveanu [1997:29-30]. Îl consider ca echivalent al relației sintactice prin joncțiune, funcționând la nivelul conectivelor: prepoziții, conjuncții și alte jonctive provenite din adverbe relative, interogative, nehotărâte, pronume relative, interogative, dar și adverbe cu valoare emfatică (modalizatori). Având în vedere raportul ca disciplină a sintagmaticii, lingvistul D. D. Drașoveanu propune *sintagmatica flexională* pentru numirea relației prin flexive.

[13] Termenul a fost impus de D. D. Drașoveanu, prin derivare de la *relație* > *relatem*, căruia îi corespunde *gramatem*, termen propus de Paula Diaconescu [SCL,1962:530], care cuprinde doar morfemele, nu și conectivele.

[14] *Inert* nu semnifică *dezagolire de sens*, adică *scalar* nu se referă la *asemantic*, deoarece se știe că prepoziția rezistă ca parte de vorbire nu numai prin aspectul formal activ în sintagmatică, ci și prin „dirijarea” sensului în sintagmă.

[15] Se mai numesc și *adverbe particule, semiadverbe, auxiliare semantice, adverbe-satelit* etc.

[16] Referitor la poziția corelatorului față de relator, distingem trei situații: (a) relator ...1/ corelator...2/: **Așa(atâta)** citește, **încât(de)** te surprinde; (b) corelator...1/ relator...2/: **Cum** îți așterni, **așa** dormi.;(c)...corelator1/ relator...2/: *Vom veni* **atunci când** mă vei chema.

[17] Propunere de redefinire a elementului predicativ suplimentar, combinație probată prin argumentele aduse de D. D. Drașoveanu și G. G. Neamțu la adjunct verbal derivat complinit cu funcția conotativă, descriere propusă de autoare [*Studia*, 1999:19-25].

[18] Nerespectând nici una din funcțiile semiotice enunțate, pleonasmul trebuie evitat, iar apozitia este acceptată doar prin funcția de identificare, nu și prin cea de diferențiere, anulată de caracterul coreferențial al construcțiilor apozitive.

[19] Cuvintele relaționale (prepozițiile, locuțiunile prepoziționale, conjuncțiile, locuțiunile conjuncționale) nu se constituie în unități sintactice analizabile sub raport funcțional, ele servind ca mijloace de exprimare a relațiilor sintactice la nivelul sintagmei sau al frazei.

[20] De exemplu, verbul *a dispune* în relație cu un complement direct personal își actualizează sensul de *a înveseli* (*Spectacolul acesta ne-a dispus mult*), în relație cu un complement direct obiect, se actualizează sensul de *a hotărî* (*El a dispus încadrarea noastră*), în relație cu un complement indirect prepozițional actualizează sensul de *a avea la dispoziție* (*Ea dispune de cărți valoroase.*)

[21] Din punct de vedere logic avem următoarele situații:

- se compară două obiecte cu aceeași însușire prezentă identic sau diferit: *Maria este tot așa de inteligentă ca Ioana*; *Maria este mai (puțin) inteligentă decât Ioana* → *Maria* cu *Ioana*;
- se compară un obiect cu el însuși, cu aceeași însușire, dar în circumstanțe diferite: *Ioana e mai fericită decât anul trecut* → *Ioana* cu *Ioana*;
- se compară două acțiuni cu aceeași însușire prezentă în grad diferit sau identic: *Mai mult ghicește decât știe.* → *a ghici* cu *a ști*;
- se compară o acțiune cu ea însăși, cu aceeași însușire, dar în împrejurări diferite: *Azi au dansat mai bine decât ieri* → *a dansa* cu *a dansa*;
- se compară două însușiri (ale unui obiect) cu aceeași caracteristică, prezentă în grad diferit: *Ea este mai mult tânără decât frumoasă* → *tânără* cu *frumoasă*;
- se compară două caracteristici, inclusiv circumstanțe, ale unei acțiuni, cu aceeași însușire, prezentă în grad diferit sau identic: *Învăță mai degrabă ușor decât bine* → *ușor* cu *bine*.

[22] Verificarea funcției în construcție comparativă se poate face în două feluri: fie prin eliminarea adverbilor comparative și a primului termen (cu eventuale adjective ce îl însoțesc), obținându-se funcția „comună”: *Se teme de operație ca de moarte* > *Se teme de moarte*; fie prin transformarea construcției comparative în propoziție comparativă: *M-a tratat ca pe un intrus* > *M-a tratat cum ar trata un intrus.*

[23] În exemplul: *Merge ca pe roate.* Secvența evidențiată o considerăm locuțiune adverbială, materializare a superlativului absolut: sens+ excelent!

[24] Relativul limitativ sau restrictiv *decât*, ca element relațional coordonator, poate fi substituibil cu *ci*, un conectiv similar, în ciuda câtorva deosebiri: (a) *ci* semnifică substituirea, înlocuirea, pe când *decât*, excepția; (b) în afara opoziției afirmativ/ negativ, raportul adversativ realizat prin *decât* presupune și o opoziție lexicală, care privește exclusiv pe cei doi termeni, nu relația lor cu procesul comun. *Decât* poate marca o opoziție între doi termeni care se referă la aceeași acțiune, *ci* poate exprima și o opoziție între acțiuni, stări raportate la un termen comun:

N-a venit el, ci eu. → *N-a venit nimeni, decât eu.*

El nu merge, ci stă. → 0

Foarte rar, în exprimări greoaie întâlnite în limbajul popular, *decât* exprimă un raport de coordonare între două propoziții, propoziții care au în mod obligatoriu predicatele exprimate prin același verb: *Fefelega n-avea nimic, decât avea un cal.*

[25] Considerăm sensul scalar al construcției: *în centrul* = relatem prepozițional (loc. prep) sinonim cu loc. prep. *în mijlocul*= prep. *între*. De aici regimul cazual₃ pentru nominalul (*lucrurilor*) precedat de loc.prep. de G.

BIBLIOGRAFIE

- Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, ediția a III-a, Editura Humanitas, 2001, București
- Bulgăr, Gheorghe, *Limba română. Fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Ed. Vox, 1995, București
- Chiorean Luminița, *Adjunct verbal conotativ-definire. Descriere semantică*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Philologia*, (pp.19-25), 1999, nr. 3-4, Cluj-Napoca
- Chiorean Luminița, *Descriere textuală a pronumelui semiindependent. Secvența al(a, ai, ale)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, (pp.23-31), 2002, nr. 3, Alba Iulia
- Ciobanu, Fulvia, *Cu privire la construcțiile care exprimă cumulul și excepția*, LR, anul XI, nr.4, 1962
- Constantinescu - Dobridor, Gheorghe, *Sintaxa limbii române*, ediția a II-a, Ed. Șt., București, 1997
- Coteanu, Ion, *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, 1994, București
- Crașoveanu, D., *Sunt circumstanțiale complementul opozițional, cumulativ și de excepție, precum și subordonatele corespunzătoare?* în LR, anul XVIII, nr. 2, 1969
- Diaconescu, Paula, *Pe marginea unor lucrări despre morfem*, în *SCL*, XIII, nr. 4, pp.519-544
- Drașoveanu, D. D., *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, 1997, Cluj - Napoca
- Gruică, G., *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, București
- Guțu-Romalo, Valeria, *Gramatica limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, București
- Hazy, Ștefan, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Ed. Dacia, 1997, Cluj-Napoca
- Hjelmslev, Louis, *Preliminarii la o teorie a limbii*, 1967, București
- Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Editura Junimea, 1983, Iași
- Neamțu, G.G., *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Ed. Șt. Encicl.,1986, București
- Neamțu, G. G., *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții*, Ed. Excelsior, 1999, Cluj
- Pană-Dindeligan, Gabriela, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1974, București
- Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Ed. Polirom, 1998, Iași
- Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, București
- Vlad, Carmen, *Sensul, dimensiune esențială a textului*, Ed. Dacia, 1994, Cluj-Napoca
- *** *Gramatica limbii române*, II, [GA] ed. a II-a, Ed. Academiei RSR, 1966, București
- *** *Sinteze de limba română*, ediția a III-a, coordonator Theodor Hristea, Ed. Albatros, 1984, Buc.

IZVOARE

- Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor*, I-II, CR, 1985, București[NS, OC, I/II]
- Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Ed. Eminescu, 1990, București[NS, FP]